

Det er væsentligt at mærke sig undertitlen, idet den klart angiver bogens begrænsning, som består i at sammenkæde en række ciater med en fortløbende tekst, en fremstillingsteknik som vistnok i flere år har været stærkt på retur. Bogen her viser imidlertid, at det stadig kan gøres, og det er sikkert en form, som stadig kan have en mission, når markedet er – som det tidligere hed – den dannede almenhed. Det er en teknik, Vilhelm Østergaard udnyttede med stort held (hans »Et ægteskabs historie« fra 1883 burde måske have været med!)

Bogens emne er de jævnlige debatter mellem nordiske litterater, teologer og kvindesagsfolk, der fandt sted i 80'erne, og som tog rigtig fart med Bjørnsons »En hanske«. Debatten og dens forløb er ret velkendt; men her er samlet et stort materiale, som ellers er svært tilgængeligt. Dog gælder det, at de meddelte dokumentuddrag ofte er ganske kortfattede og ikke i sig selv kan danne grundlag for videnskabelige studier, men nok være udgangspunkter.

Vurderet som underholdende og oplysende læsning er bogen tilfredsstillende, selv om læseren nok i forvejen bør have en nogenlunde sikker viden om personer og samfundstilstande i perioden. Dog vil sådanne læsere måske alligevel have ønsket en noget mere tematisk disposition i stedet for den nuværende ret episodiske. Vurderet som kildeudgave er den, som det allerede er antydnet, ikke tilfredsstillende.

Endelig vurderet som en videnskabelig fremstilling af sædelighedsfejderne, ja, en sådan er der ikke tale om. Dertil mangler der i al for høj grad analyse, systematik og relevans til samfundsforholdene.

Vagn Dybdahl

Erik Christensen: *Havnearbejderstrejken i Esbjerg i 1893.*

Træk af arbejdsmændenes fagforenings første år i Esbjerg. (Selskabet til forskning i arbejderbevægelsens historie, 1975). 113 s.

Dansk fagbevægelse før århundredskiftet har ikke været genstand for mange videnskabelige undersøgelser i de senere år, og en af årsagerne her til er nok den vanskelige kildesituation. Men for Esbjergs vedkommende er situationen efter omstændighederne den bedst tænkelige, fordi Byhistorisk Arkiv har formået at skabe den formentlig største lokale samling i Danmark af arkivalier vedr. arbejderbevægelsen. Eksistensen heraf har da også været både en forudsætning og en inspiration for forfatteren til at foretage denne detailstudie. Den havnearbejderstrejke, der er bogens emne, blev iværksat af arbejdsmændenes fagforening i Esbjerg imod DFDS på et tidspunkt, hvor det var lykkedes at organisere alle havnearbejderne ved DFDS i fagforeningen. Konflikten, der varede over to måneder, endte med et nederlag for arbejderne, hovedsagelig fordi selskabet formåede at holde arbejdet igang ved hjælp af skruetrækkere og dermed fik arbejderne sammenhold til at gå i opløsning. Det lykkedes ikke for arbejderne at realisere tanken om at få iværksat sympatiaktioner mod DFDS i andre havne, og i det hele taget synes fagforeningslederne at have undervurderet modstanderens styrke og stædighed. Der gik flere år, inden fagforeningen kom over dette nederlag, og først i 1900 sluttedes en skriftlig overenskomst med DFDS.

Bogen indledes med en kort oversigt over udviklingen på arbejdsmarkedet og arbejderbevægelsens start i

Esbjerg; men tyngdepunktet i fremstillingen er en sober, men noget omstændelig redegørelse for konfliktens forløb og de implicerede og de udenforståendes reaktioner. Forfatterens ønske er at belyse en række problemstillinger, mest af generel art. Derudover har arbejdet det mere specielle sigte at være et bidrag til skrivningen af den esbjergensiske arbejderbevægelses historie, og det er det naturligtvis også blevet, selv om der ud over redegørelsen for arbejdsmandsfagforeningens udvikling og forløbet af den konkrete konflikt kun fortælles meget kortfattet om arbejderbevægelsens almindelige udvikling i byen. Det havde måske været ønskeligt, om Socialdemokratiets udvikling i byen havde været behandlet mere indgående, netop fordi forfatteren mener, at strejken fik »stor lokal betydning«. Menes der hermed, at den fik politiske konsekvenser?

Den umiddelbare betydning for fagforeningen er indlysende; men desuden gætter forfatteren på, at konfliktens forløb bidrog til at hæve arbejderne bevidsthedsniveau. Det er ikke en urimelig antagelse, men ifølge sagens natur svær at dokumentere. Et nøjere studium af den politiske arbejderbevægelses udvikling kunne måske have kastet mere lys over spørgsmålet, for netop arbejdsmændene var en betydningsfuld faktor i arbejderbevægelsen i Esbjerg. Således havde arbejdsmændenes fagforening i 1890'erne ca. halvdelen af alle fagorganiserede arbejdere i byen som medlemmer, og derfor kunne en sag, der havde gjort et stærkt indtryk i denne forening, meget vel tænkes at have fået påviselige konsekvenser i den politiske arbejderbevægelse. Men det er muligt, at kildeforholdene ikke gør en sådan analyse gennemførlig.

Bemærkelsesværdig ved bogen er i øvrigt forsøget på at skildre overvejelserne på arbejdsgiversiden. Desværre fører analysen heraf ikke særlig vidt, måske især fordi der foreligger så lidt forskning, der kunne have hjulpet til mere præcist at placere emnet i sammenhæng med arbejdsgiverpolitik i 1890'erne i almindelighed og med DFDS's politik over for arbejderne i særdeleshed. Kildegrundlaget for forfatteren har især været en brevkopibog fra DFDS; men desværre har DFDS nægtet forfatteren adgang til forhandlingsprotokollen for bestyrelsesmøder med henvisning til, at den først vil blive tilgængelig efter 99 års forløb. Det er virkelig uforståeligt, at materiale helt fra 1893 ikke kan stilles til rådighed for en kompetent forsker.

Hovedformålet med forfatterens analyser er imidlertid at belyse en række generelle problemstillinger, bl.a. »at kaste lys over de vilkår, hvorunder klassekampen mellem arbejdere og arbejdsgivere i en dansk provinsby blev ført i tiden før Septemberforliget . . .« og at vise »hvorledes en nystartet lokal fagforening fungerede i sin første store konflikt med en stor arbejdsgiver«. Disse ting illustreres da også udmærket i en detaljeret fremstilling med mange gode iagttagelser. Noget nyt føjes vel knap til vor viden om de generelle forhold i 1890'erne, således som de kendes fra tidligere undersøgelser og fra fagorganisationernes jubilæumsskrifter; men bogen er udmærket anvendelig som en illustration af tidens arbejdsmarkeds- og samfundsforhold. I en grundig konklusion systematiseres iagttagelserne udmærket og konsekvent. De afsluttende overvejelser over »strejkens strategiske lære« med paralleller til aktuelle forhold kunne derimod

med fordel være udeladt, så meget mere som forfatteren selv er klar over deres banale karakter.

Der er lagt et stort og redeligt arbejde i denne undersøgelse. Når udbyttet på en måde er blevet så forholdsvist magert, er hovedårsagen kildematerialets karakter. Mange spørgsmål, som man kunne stille, lader sig ofte slet ikke eller kun vanskeligt besvare. En stærkt isoleret detailstudie kan derfor ofte trods al flid give resultater, der ikke står i et rimeligt forhold til den anvendte indsats, når man vurderer ud fra det rigshistoriske synspunkt. Alligevel er det fortsat nødvendigt og i høj grad, når det gælder arbejderbevægelsens historie, at afprøve generelle teorier og forudfattede meninger ved detailundersøgelser. Men så vil det sikkert være en fordel at vælge bredere emner, end der er gjort i det foreliggende tilfælde. Det vil være oplagt at gennemføre sådanne undersøgelser som teamwork med flere sideløbende detailstudier af samme og beslægtede emner. På den måde vil der være bedre mulighed for at supplere de mangler, der måtte findes i kildematerialet fra den enkelte forening og lokalitet, at få øje på nye problemstillinger og derved måske øge vort kendskab til den generelle udvikling.

Dorrit Andersen

Knud Bidstrup: *Holger Friis fortæller* (Gyldendal, 1975). 216 s.

Det er museumslederen i Hjørring, tandlæge Holger Friis, der her fortæller sine erindringer »om et muntert og virksomt liv som museumsmand, arkæolog og tandlæge«. Når der skal ses bort fra den fornøjelse, bekendte

af Holger Friis kan have af erindringerne, står der det almene tilbage, at de giver udmærkede, men ikke ukendte, glimt af livet i en mindre jysk købstad op mod 1. verdenskrig. Til dette kommer imidlertid det langt mere væsentlige, at de giver levende indtryk af den kulturstrømning, der førte til oprettelsen af vore mange museer, af den kamp lederne førte og ikke mindst deres position mellem den lokale, folkelige interesse og fagfolkene inde i København, personificeret navnlig i Nationalmuseumsdirektøren Sophus Müller. Af mere speciel arkæologisk interesse er en række beretninger om større og vigtigere udgravninger, Holger Friis har foretaget.

Vagn Dybdahl

Bo Elbrønd-Bek og Ole Ravn (red.): *Sex og Samfund*. (Fremad, 1975). 130 s.

Tidsskriftet *Sex og Samfund*, der udkom som månedsblad fra 1937 til 1940, hører med i rækken af tidsskrifter, som stillede sig i opposition til fascistiske strømninger i 30'ernes politiske og kulturelle klima. Det var langt fra det betydeligste – men det fik til gengæld en udbredelse, som f. eks. overgik både »Kulturkampen« og »Åndehullet«. Til succesen bidrog tidsskriftets særlige emnekreds, men også myndighedernes aldrig svigtende interesse – beslaglæggelser og domfældelser udgjorde en værdifuld, omend ikke gratis reklame. I dag tjener bladets konflikter med politivedtægt og pornografilovgivning til belysning af datidens moralsyn.

Redaktørerne af den foreliggende antologi har bestræbt sig på at præstere et fyldigt udsnit af bladets ind-